

jejo seksualno kvantanje z erotično književnostjo.

Upam si trditi — če pogledam na ovitku revije imena, ki sestavljajo uredniški svet SODOBNOSTI, da nihče izmed njih (morda z izjemo zagovornika take »književnosti« Marjana Dolgana) ne bi dal blagoslova za natisk tistih tekstov, ki sem jih citiral v svojem članku »Sveti Kozmijan je stopil iz ilegale«.

Vsaj dozdam takih tekstov s takim izrazoslovjem še nisem zasledil v naši osrednji reviji. In to ji štejem v dobro!

Dušan Mevlja

O ENOTNOSTI SLOVENSKEGA KULTURNEGA PROSTORA

V nekem smislu, torej ne čisto brez pridržkov, gre oceniti letošnji slovenski kulturni praznik kot ploden trenutek v naših razmišljanjih o kulturi. O njej je bila izrečena marsikatera misel, pametna in manj pametna, prinašajoča razvidnost v temo, pa tudi meglo v sončen dan. Izpovedovala je, ta naša praznična misel o kulturi, sicer že znano, pa vendar še zmerom ganljivo ljubezen, pa tudi globoko nevoljo je težko prikrivala, oglašala se je strastno in ravnodušno, skušala navduševati z zanosom in svarila pred njim z zaskrbljenostjo, bila je, skratka, dovolj prepričljiva podoba nas samih. Tudi nevesela podoba o nas, saj je bila stiska prepričljivejša od radosti, malodušje močnejše od vere v lastno moč. Predvsem pa je bil v teh razmišljanjih, vsaj v najodgovornejših med njimi, opazen napor, kako se dokopati do uporabne sinteze leto dni trajajoče polemike o poteh in stranpoteh slovenske kulture, polemike, ki jo je sprožila, zagotovo pa podžgala lanska podelitev Prešernovih nagrad oziroma nagrad Prešernovega sklada.

Rekel sem: v teh razmišljanjih je bil opazen napor po sintezi, dodati pa moram, da do sinteze nismo prišli, tvegam celo napoved, da se bomo še dolgo

iskali, soočali nasprotujoča si stališča, tudi obsojali drug drugega, ker si čisto preprosto nočemo priznati, da določene stvari ta trenutek sploh ni mogoče doseči. Večkrat se razhajamo že v samem pojmovanju kulture, tudi in še posebej književnosti, v novih družbenih razmerah spet načenjamo staro témo o tem, ali je možnost najvišjih rezultatov literature v spontanosti njenega razvoja ali v njeni organizirani soodvisnosti od splošnih tokov in ciljev družbe. Iz dosedanjih izkušenj slovenske družbe in književnosti lahko z zanesljivostjo povzamemo nauk, da oklepanje ene ali druge skrajnosti ni in ne more biti plodno, iste izkušnje pa nas tudi učijo, da je v vsakdanjem življenju nadvse težko najti tisto razumno srednjo pot, ko organizirana naravnost tudi k ciljem zunaj kulture ne bi hromila spontane ustvarjalnosti v kulturi, ali točneje: v umetnosti, ki je njen najobčutljivejši del, področje torej, ki je tudi v vseh naših polemikah najbolj vnetljivo.

Zadnja leta se na kulturno problematiko v najširšem smislu in na posebnost sedanjega trenutka v slovenski kulturi nacionalno in etično obvezujoče veže tudi tako imenovano vprašanje o slovenskem kulturnem prostoru. Nacionalno etična obveza je vsebinsko-geografska opredelitev tega prostora, ki naj bi bil enoten, torej enoten slovenski kulturni prostor.

Kdor se vsaj malo spominja kulturnih in političnih gibanj v slovenski družbi in narodu v zadnjih nekaj letih, bo najbrž pritrnil, da v tem primeru ne gre za bolj ali manj posrečeno domisljico, kulturniško ali politično, temveč, kot že rečeno, za obvezo z enako izrazitimi nacionalnimi kot kulturnimi prvinami, za obvezo, ki jo pred nas postavlja sedanji politični položaj slovenstva in sedanji razmah slovenske kulture, ki bi morala biti zmožna to obvezo uresničiti. Najprej smo to obvezo občutili kot višjo stopnjo osveščenosti slovenstva znotraj meja slovenske socia-

listične republike, ki naj bi pomagalo slovenskim skupnostim v zamejstvu, te skupnosti same pa so takšno pomoč začele zahtevati od jedra svojega naroda v matični deželi kot svojo naravno pravico. Kmalu se je tudi v realnih odnosih, in ne le v načelu, pokazalo, da je takšno pojmovanje o enotnosti slovenskega kulturnega prostora nezadostno, da se izčrpuje na ravni terjatev in dolgov in da v najboljšem primeru samo ohranja neko stanje in razmerja v narodu, da pa bistveno ne more izboljšati takega stanja in razmerij v njem. Pristati na princip enotnega slovenskega kulturnega prostora pomeni, da mora biti ves ta prostor resnična, nedeljiva enota kulturnega življenja, ki ga Slovenci tudi danes, ta trenutek, pojmujejo kot eno bistvenih prvin naše narodne biti. Ves smisel naših prizadevanj za enoten slovenski prostor torej stoji in pade, če naj se tako izrazim, prav z našim prepričanjem ali neprepričanjem, osebnim in narodnim, da kultura je taka prvina v življenju našega naroda. Prav gotovo srečujemo še veliko skepse prav v smislu te povezanosti narodnega s kulturnim, po drugi strani pa prav toliko hrabrilnih dokazov, da smo to resnico narodovega življenja doumeli.

Danes že lahko trdimo, da se še komaj kdaj srečamo s kulturniškim paternalizmom matične dežele do zamejcev in, v obratni smeri, z nedejavnim pričakovanjem pomoči zamejcev. Kajti: spet se je pokazalo, da je prav na kulturnem področju mogoče vzpostaviti demokratične, enakopravne, torej nepodrejene odnose in uveljaviti razmerja, ki so lahko trajna spodbuda.

Ob razpravi o enotnem slovenskem kulturnem prostoru pa bi vendarle rad poudaril tudi naslednje: slovenski kulturni prostor, ki mu enotnost zagotavlja neoviran pretok kulture v vseh njenih odtenkih, seveda ne pomeni in ne more pomeniti poenotenosti pogledov na kulturo, k istim ciljem usmerje-

ne dejavnosti, ene same možnosti akcije, čeprav se nam kažejo nekatere bolj, druge manj učinkovite, takšni pogledi — po mojem mnenju — lahko celo nevarno zrahljajo že doseženo enotnost tega prostora. Govorim o dejanskem stanju, ne o nekonfliktni ideji o enotnem slovenskem kulturnem prostoru. V tem dejanskem stanju pa odkrivamo, da posamezni kulturni delavci izbirajo različne možnosti, različno ocenjujejo položaj in različno v njem delujejo, večkrat so si (ali smo si) v polemičnem medsebojnem odnosu, tudi zanikovalskem — o tem še posebej zgovorno pričajo soočanja in polemike zlasti v zadnjem letu — in napačno bi bilo iz takšnega stanja sklepati, da gre tu le za kaos, zmešnjavo, ki jo je treba za vsako ceno odpraviti, temveč kaže pri vsem tem trezno razmisliti, če ni v tej različnosti pogledov in akcije tudi del posebnosti kulture same. Dejstvo je namreč, da so že znotraj ene same skupnosti, na Koroškem ali Tržaškem, opazne razlike v pogledih na posamezna vprašanja kulture in umetnosti, literature, kot že rečeno, pa še posebej. Odveč bi bilo govoriti, da so razlike v pogledih in ocenah tudi v matični deželi, zato ne gre v občasnih sporih in domala stalni napetosti iskati nasprotij med njo, torej matično deželo, in eno ali drugo narodno skupnostjo v zamejstvu, saj se sklepajo zavezništva in vznikajo nasprotovanja na docela drugi ravni. Narobe bi tudi bilo, če bi v imenu ideje o enotnem slovenskem kulturnem prostoru skušali obstoječa in nastajajoča nasprotja utišati, jih potiskati pod gladino javno govornje ali pisane besede. Zdravo bistvo enotnega kulturnega prostora je najbrž prav v tem, da se soočanja različnih pogledov kulturnih delavcev v matični deželi in v zamejstvu sproti izčiščajo v plodnem, ustvarjalnem merjenju sil, trdnosti idej in učinkovitosti akcije, neobremenjena s sumničenji in podtikanji.

Seveda izhaja marsikatera težava iz majhnosti slovenskega prostora, ki ni

samo duhovne narave, temveč tudi geografske, ki je naša zgodovinska realnost. Slovenski prostor je namreč zlahka obvladljiv: kar se zgodi na enem koncu, odmeva tudi na drugem. To je po eni strani prednost, ki odločilno prispeva k enotnosti slovenskega kulturnega prostora, hkrati pa tudi šibka stran, saj dobi v tem prostoru večkrat prav majhna, lokalna zdrava nacionalne razsežnosti. To nam pogostoma zastira pogled in jemlje smisel za pravo mero.

Poleg vsega tega pa obstaja tudi dejstvo, da je v tem slovenskem prostoru mogoče doseči popolno enotnost v iskrenosti in naravnosti nacionalnega čustva, osebnega in občega čutenja, ki ga pogojuje zavest o pripadnosti istemu narodu in usodni navezanosti nanj, toda enako pomembno je tudi to, da na tem prostoru (matična dežela, zamejstvo) obstajajo in se celo — vsaj zdi se tako — izostrujejo različne gospodarske, politične in družbene narave, ki, kot vemo, vplivajo tudi na kulturo in na poglede nanjo. In prav na tej ravni se morda srečujemo z veliko preizkušnjo, ki jo pred slovensko kulturo postavlja naša narodna usoda: zavedajoč se razlike, ki so med nami, tudi spoštujoč te razlike, ohranjati in utrjevati s kulturo enotnost slovenskega prostora, ki je, ne nazadnje, tudi enotnost naše narodne biti.

Morda najboljši kažipot v takó pojmovano enotnost slovenskega kulturnega prostora, ki raste iz zavesti o pripadnosti narodu, je naš odnos do Prešerna, združujoč in trden.

(Uvodni nagovor na Prešernovi proslavi 9. 2. 1975 v Portorožu)

ZAKAJ O KNJIŽEVNI KRITIKI POSEBEJ?

Nenaden klic po »pravi« književni kritiki* ni povsem nepričakovan, če-

* Pričujočo gloslo je njen avtor napisal kot odgovor na anketo o knjižni kritiki pri nas, ki jo je razpisal beograjski dnevnik Borba.

prav po svoje vendarle nekoliko nekritičen. Namreč: ko v zadnjem času opozarjamo na deficitarnost književne kritike pri nas, izražamo to svojo zaskrbljenost tako, kot da gre za nekakšno posebnost prav književne kritike in da so nekatere negativitete (brezidejnost, klanovstvo, nizka strokovna raven in podobno) značilne samo zanjo, ne pa za vso našo umetniško kritiko. Osebnost sem celo mnenja, da so filmska, likovna, glasbena in gledališka kritika celo mnogo bolj obremenjene z vsem tistim, kar zdaj odkrivamo v književni kritiki, kot pa književna kritika sama, nad katero pa smo tako zelo zaskrbljeni.

Gotovo obstajajo tehtni razlogi za takó poudarjeno pozornost eni sami zvrsti kritike: gre pravzaprav za obrnjeno pozornost do naše sodobne književnosti, s katero največkrat ne vemo kaj početi, pa bi radi poklicali na pomoč kritiko, ki naj bi nam pomagala iz zagate. Filmski in televizijski program, na primer, gledamo in si o njem sproti oblikujemo svojo sodbo; o knjigi, ki pa je nismo prebrali, a ima svoj vpliv, je vendarle živa, bi radi zvedeli vse »bistveno« iz kritike. Toda kritika, ugotovljamo, nas pušča na cedilu, ob istem delu zna biti protislovna, apologetska in negatorska, odvisno od tega, kdo jo piše in o kom kdo piše.

V določenem obsegu je to že v sami naravi književne kritike, ki ni znanost in je praviloma močno prežeta s subjektivnostjo, največkrat militantna, prestižna, cehovska tako kot večkrat tudi predmet njenega interesa, književnost sama. Največkrat je književna kritika skupaj z beletrijo neločljiv del nekega književnega gibanja z dokaj določljivimi umetniškimi nazori, vrednotami in posebnostmi izraza. Večji del kritike je torej neločljivo vezan na čisto določen tok književnosti. Tako se večkrat dogaja (vsaj pri nas v Sloveniji), da cela vrsta leposlovnih del (proze, poezije, dramatične) ne doživi nikakršne kritike,